Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELENEKSEL KÜTAHYA ÇİNİ ÜRETİMLERİNDE ODUN YAKITLI FIRINLAR

Oya AŞAN YÜKSEL
[1]Doçent, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, oya.asan@dpu.edu.tr, ORCID 0000-0001-5810-6439.

Yüksel Aşan, Oya, "Geçmişten Günümüze Geleneksel Kütahya Çini Üretimlerinde Odun Yakıtlı Fırınlar". ulakbilge, 55 (2020 Aralık): s. 1651–1664. doi: 10.7816/ulakbilge-09-55-14

ÖZ

Güçlü bir seramik geleneğine sahip Kütahya, hem tarihsel hem de ekonomik açıdan önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel Kütahya çinisi 14. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelen dikkat çekici özgün üretimi ile diğer üretimlerden ayrılmaktadır. Çini sanatının tarihsel ve turistik olarak bir şehre ekonomik kaynak oluşturması ve halkına önemli bir geçim kaynağı oluşturması örneği Kütahya ile adeta özdeşleşmektedir. Kütahya çini üretimi tamamen el sanatına dayalıdır. Bu durum hem yurtiçi hem de yurtdışı bağlantılarla bu sanatın kendine özgü bir üslupla hem sosyal, hem kültürel, hem de ekonomik açıdan çok önemli bir değer olarak anılmasına sebep olmaktadır. Geleneksel Kütahya çinisinin desen, form tasarım ve üretimlerinin geleneğe uygun olarak yapılması, bu eşsiz geleneği doğru temsil edebilecek ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu çalışmada Kütahya çiniciliğinde unutulmaya yüz tutmuş çini pişiriminde kullanılan odun yakıtlı fırınlarla ilgili ayrıntılı bir araştırma yapılması ve geçmişten günümüze geleneksel çini üretiminde kullanılan odun yakıtlı fırınların unutulmuş değerlerinin gün yüzüne çıkartılarak, teknik açıdan kapsamlı bir kaynak oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca geleneksel Kütahya çini üretiminde kullanılan odun yakıtlı fırınların üretimdeki yeri ve öneminin yanı sıra günümüze kadar olan süreçteki değişimi ve kaybolan değerlerinin Kütahya çinisi üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya Çinisi, geleneksel çini üretim yöntemleri, odun yakıtlı geleneksel çini fırınları

Makale Bilgisi:
Geliş: 7 Kasım 2020 *Düzeltme: 28 Kasım 2020* *Kabul: 2 Aralık 2020*

[*] Bu çalışma 01-03 Ekim 2020 tarihleri arasında Kütahya'da Ahmet Yakupoğlu Anısına 3. Uluslararası Sanat ve Tasarım Sempozyumunda Sözlü Bildiri Olarak Sunulmuştur.

© 2020 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Kütahya güçlü bir geleneğe sahip çini üretim merkezi olması sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Ancak söz konusu potansiyele sahip bu merkez, çini ile ilgili güncel akademik çalışmaların sınırlı sayıda oluşu, çini eğitiminin yetersizliği, ekonomik güçlüklerin çözümlenememesi, pazarlama ve tanıtım yetersizlikleri ve markalaşma sürecindeki eksiklikler sebebiyle günümüzde hak ettiği değeri bulamamaktadır. Geleneksel Kütahya çinisi 14. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar gelen özgün, benzersiz desen ve form çeşitliliği ile dikkat çekmekte ve diğer üretimlerden ayrılmaktadır. Kütahya'daki çini satış mağazaları incelendiğinde geleneksel üretimlerin yanında, bu sanatın ticari kaygılarla yerini ucuz, basit, kolay tüketilebilir ve Kütahya çinisini temsil edemeyecek Kitsch olarak adlandırılan çini ürünlere bıraktığı gözlemlenmiştir. Geleneksel seramik üretim merkezlerinde ticari kaygılarla başlayan form ve desen değişimi farklı kültürlere ait değerlerin kullanılmaya başlanması ile bozulmaya başlamıştır. Yüzyıllardır üretilmekte olan geleneksel desenler formlar popüler olanla birlikte sunulmaya çalışılmış, daha fazla ticari getiri amaçlanmıştır (Yüksel, 2017: 311).

Geleneksel çini desenlerinin uygun olmayan formların üzerine uygulanması, çini tabakaların fotoğraf transferi, soğuk boya, yaldız gibi çini geleneğine uymayan malzemelerle bezenmesi farklı bir beğeni ortamı oluşturarak geleneksel çininin ikinci plana atılmasına sebep olmuştur. Oluşan bu problemlerin yapılacak akademik çalışmalar, eğitimler ve çini tarihinin irdelenmesi ile çözümlenebilmesi mümkündür. Geleneksel Kütahya çini desen, form tasarım ve üretimlerinin geleneğe uygun olarak yapılması, Kütahya çinisini doğru temsil edebilecek ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Kütahya çinisinin 14. yüzyıldan günümüze uzanan eşsiz geleneği ve üslubu günümüzde gelişen teknolojinin olumsuz etkisi ve çözümlenemeyen ekonomik krizler sebebi ile bazı değerlerini yitirmiştir. Geleneksel Kütahya çinisinin üretiminde önemli bir yeri olan odun yakıtlı fırınlar günümüzde ise kaybolan değerler arasında sayılmaktadır. Bu kadar köklü bir geleneğe sahip olan çini merkezinde 50-60 yıldan daha eski çini fırınlarına rastlanması mümkün olamamaktadır.

Bu çalışmada Kütahya çiniciliğinde günümüzde çok nadir olarak kullanılan odun yakıtlı fırınlarla ilgili kapsamlı bir araştırma yapılması amaçlanmıştır. Geçmişten günümüze geleneksel Kütahya çini üretiminde kullanılan odun yakıtlı fırınların yapım aşamalarının incelenmesi ve günümüzde Kütahya ili içerisinde var olan fırınların sayılarının, yerlerinin kayıt altına alınarak, gelecek nesiller için kapsamlı bir kaynak oluşturulması hedeflenmiştir.

Çini Tanımı ve Kütahya Çinisinin Kısa Tarihçesi

Çini tanımı farklı alanlardaki kullanım şekillerine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu durum çini teriminin farklı bilim ve sanat alanlarında gerek anlam, gerekse kullanım şekli açısından farklı tanımlara sahip olduğu gerçeğine vurgu yapmaktadır.

Türk Dil Kurumu çini sözcüğünü "duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş balçık levha, fayans" şeklinde tanımlarken, Gönül Öney (1976:7;1992: 93); Türkçe Çini kelimesinin Osmanlı çağından öteye gitmediği, dönemin mimari seramiklerine kaşi, kap-kacak seramiklerine ise evani denilir şeklinde tanımlamaktadır. Faruk Şahin'in de belirttiği gibi çini teriminin İngilizce China olarak bilinen Çin kelimesiyle yakın bir birlikteliği vardır. Mezahir ve Lale Avşar Çini Sanatı ve Terminolojisi Üzerine (2001:6) isimli çalışmalarında Türkçe çini teriminin farklı alanlardaki tanımları ile ilgili seramik malzemenin mi yoksa kullanım şeklinin mi tanımlamayı doğru olarak içerdiği sorununa dikkat çekmektedir. Bu durum çini teriminin birçok farklı tanıma sahip olması gerçeğine vurgu yapmaktadır.

Kütahya'da çiniciliğin Selçuklu döneminden Germiyanoğulları devrine geçiş tarihinden sonra başladığı düşünülmektedir. Kütahya, Osmanlı Türk çini ve keramik sanatına İznik'le beraber girmiş fakat Osmanlı başkentinden ve saray çevresinden uzak olduğu için gerekli ilgi ve maddi desteği yeterince görememiştir. Bu durumda Kütahyalı çini ve keramik sanatçıları en büyük desteği halktan almışlardır. 16. yüzyıldan itibaren saray nakkaşlarınca hazırlanıp gönderilen natüralist yaprak ve çiçek üslubundaki örneklere bağlı kalınması ile Kütahya'da üsluplama (stylisation) hakim olmuştur (Çini,1991:17).

Türk toplumlarının, geleneksel el sanatları içinde yer alan çini ve keramik sanatı, Türk toplumlarında sürekli bir üretimle Selçuklular ve Osmanlılar gelişiminde günümüze kadar ulaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu devrinde 14. yüzyıldan başlayarak, İznik ve Kütahya'da yoğunlaşan bu sanat faaliyeti, 16. yüzyıldan sonra Kütahya'da da yoğunlaşmaya başlamıştır (Şahin,131:1988). Bu durumu Rıfat Çini; "Evliya Çelebi, Seyahatnamesinin 9. cildinde

1648 yılında İznik çini atölyelerinin dokuz'a düştüğünü söyleyerek, aynı dönemlerde Kütahya'da bir çiniciler mahallesi ile bu mahalleye komşu (Pirler yani Ustadlar) mahallesinin bulunduğunu ve üçyüz çini atölyesinin faaliyet gösterdiğini ifade etmektedir" (Çini,1991:17) şeklinde belirtmiştir.

Kütahya'daki Osmanlı dönemi çinilerine dair yeterli kayıtlı belge olmayışı, kazıların yetersizliği, 1612 yılında Anadolu'daki Celali İsyanları sırasında şehirdeki birçok binanın yağmalanması ve 1920 yılındaki Kütahya kadı sicillerinin yanması gibi sebeplerle 18. yüzyıl öncesine ait Kütahya üretimlerinde birtakım belirsizlikler mevcuttur.

Ulaşılan bilgilere göre 18. yüzyılda Kütahya'nın ustaları özgürleşmiş ve saray atölyelerinden bağımsız ince, beyaz hamurlu, sır altı tekniğinde dekorlu, İznik'den farklı olan yeni renk ve motiflerde, çeşitli formlarda kaliteli seramikler üretmiştir. Günümüzde yerli yabancı birçok müze ve özel koleksiyonlarda bu döneme ait çok sayıda örneğin bulunması Kütahya seramiklerinin 18. yüzyılın günlük hayatında sıklıkla tercih edildiğini göstermektedir. Bu yüzyılda Kütahya çini ve seramikleri iç piyasanın yanı sıra ihraç ürünü olarak da büyük ilgi görmüştür. Kütahya'da 18. yüzyılda üretim yapan bazı seramik ustaları hakkında birtakım belgelerin günümüze ulaştığı görülmektedir. Kütahya Şeriye Sicilinde (mahkeme kayıtları) yer alan ve Osmanlı devletinin Kütahya'daki fincancı esnafı ile 18. yüzyıl ikinci yarısında yaptığı toplu il sözleşmeleri Osmanlı devletinin önemli belgelerindendir. Bu sözleşmeler Osmanlı devletinin Ermeni usta ve kalfalarla ile yaptığı satış ve üretim şartları, yevmiye açılacak atölye sayısı gibi konularda fincancı esnafının uyması gereken kuralları içermektedir (Bilgi vd, 2018: 48).

Kütahya çiniciliğinde Ermeni asıllı ustaların katkıları yadsınamayacak derecede fazladır. 18. yüzyıl sonlarında daha ziyade Ermeni asıllı ustaların Kütahya çiniciğine hakim duruma geldikleri ve aktif atölye adedinin yirmi dört olduğu Kütahya Şer'i Mahkemesi kadısı Ahmet Efendi zamanına ait sicilin sayfa 57, sefer 1180 ve 19.09.1966 tarihinde ortaya çıkarılan ilk yazılı toplu sözleşmesinde ifade edilmektedir. Ayrıca Ermeni asıllı ustaların katkılarının 20. yüzyıla kadar sürdüğü de bilinmektedir (Çini,1991:19).

18. yüzyıl sonlarından itibaren çinilerde teknik açıdan gerilemeler görülmüş, çamur, sır ve boya kalitelerinde düşüşler yaşanmıştır. 19. yüzyıl başlarında çini üretimindeki kalite düşüşü desenlere de yansımış, Kütahya çini desenleri yerini İznik desenlerine bırakmıştır. 19. yüzyıl sonlarında ise Kütahya çinisi malesef karakteristik özelliklerini kaybetmiştir.

II. Meşrutiyetle birlikte Birinci Ulusal Mimarlik Akımı ile Kütahya çinilerinde tekrardan bir canlanma yaşanmıştır. Bu akım sebebiyle Ankara, İzmir, İstanbul, Konya gibi birçok şehirde Kütahya çinileri mimari alanlarda görülmüştür (Bilgi, 2006:15).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet tarafından atölyelerin sayısının artması için yapılan destek ile günümüz seramik sanatına katkı sağlanmıştır.

Kütahya çinisi üretiminde kullanılan birçok hammadde bölgede bulunan rezervlerden elde edilmektedir. Elde edilen hammaddeler çini üretiminde çamurun hazırlanması, şekillendirilmesi, rötuşlanması, bisküvi pişirimi, dekorlama işlemi, sırlama ve ikinci pişirim olarak sır pişiriminin yapılması olarak özetlenmektedir. Kütahya çinisinin üretim aşamalarında çininin geleneksel yapısına uygun kaliteli ürünler elde edilebilmesi için sabır, özen ve gerekli teknik bilgiye sahip olunması çok önemlidir.

Seramik ve Çini Üretiminde Kullanılan Geleneksel Fırınlar

Anadolu toprağının çok önemli hazinesi olarak tanımlanan çini kültürü köklü bir geleneğe sahiptir. Arkeolojik kazı ve araştırmalar sonucunda bu eşsiz sanatla ilgili birçok bilgiye ulaşılmıştır. Böylelikle çini üretimleri hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olunmuştur. Çini üretiminde kullanılan fırınlar da bu köklü kültürde çok önemli birer kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çini ve seramiklerin 12. 13. yüzyıllarda nasıl ve hangi tür fırınlarda pişirildiğine dair bilgiler Ebul Kasım'da bulunmaktadır. Ebul Kasım 12-13. yüzyıllarda İran'ın Kaşhan şehrinin önde gelen seramik-çini üreticisi bir aileye mensuptur. Kasım çini ve seramik üretimi ile ilgili fırın kalıntılarının bu gün için sınırlı sayıda olduğunu ancak bu fırınlarda, seramik üretildiği bilindiği halde kesin olarak çini üretildiğine dair yeterli bulgu olmadığını savunmaktadır. Fakat çini ve seramik aynı teknolojinin ürünleri olduğu için bu fırınlarında çini üretildiğini de söyleyebiliriz, sırlı seramik ve çini fırınları bütün İslam dünyasında belirli özellikleri ile benzer şekilde inşa edilmişler şeklinde açıklamaktadır (Arık vd, 2007: 21).

Ebul Kásım pişirme safhasını ve fırınlamayı anlatırken fırın tarifi de vermektedir. Her mamul için uygun kaset

yapılır. Şahure denilen bir fırına konur. Ustalar bu fırına dam der fırın yüksek kubbe seklindedir. İçi kat kat sıralardan oluşan çömlekçi kilinden yapılmış mıhlarla donatılmıştır. Mamuller bunlar üzerine yerleştirilir ve aralıksız on iki saat boyunca yüksek ısıda pişirilir. Dumanının tamamıyla çıkmaması şarttır. Duman çıkmaması için Kaşan da süpürge otu ve ceviz ağacı, Tebriz ve Bağdat'ta kabuğu soyulmuş söğüt ağacı kullanılır. Bir hafta sonra ürünler soğuyunca çıkartılır (Allan, 1973: 114, Tuna, 2002: Ek 2 18).

Anadolu'da Ortaçağa ait arkeolojik kazılarda çini veya seramik fırını olabildiği düşünülen kalıntılara rastlanmıştır. Bu durum o döneme ait çini ve seramikler hakkında hem üretim, hem de üslup açısından birçok ipucu barındırmaktadır. Öney bu durumu söyle açıklamaktadır;

Anadolu'da ilk önemli çini merkezi Konya olmaktadır. Konya ve civarındaki eserlerde Selçuklu devrinin her tipte en mükemmel ve bol örneklerini görmekteyiz. Beyşehir Kubadabad Sarayı kazıları burada saray çinilerini yapmak için çini fırınlarının kurulduğuna işaret etmektedir. Akşehir müzesinde bulunan, çini fırınlarında kullanılan sırlı bir tuğla silindir burada da çini yapımı olduğunu düşündürür (Öney, 1976:16).

Yapılan kazılar sonucu elde edilen fırın kalıntıları ile ilgili birçok belge mevcuttur. Örneğin; Aslanapa'nın 1965 yılında Kalehisar'da yapmış olduğu kazılarda, dairevi planlı olan sadece ateşlik duvarları ve ızgara zemini kalabilmiş harap halde iki fırına raslanmıştır (Aslanapa, 1967; 135-136). Ahlat'ta Haluk Karamağaralı tarafından gerçekleştirilen kazılarda, daire planlı iki fırın tespit edilmiştir. 1.60 m. çapında iki kat halinde yapılmış olan fırının altında ateşlik, üstünde pişirme bölümünün yer aldığı bilinmektedir. Rüçhan Arık tarafından Beyşehir Kubad Abad Saray kompleksinde devam eden kazılarda 4.50 m. çapında daire planlı bir fırının yarısının kalıntısının bulunduğu bilinmektedir (Arık,2007:21). Burada bahsedilen fırın kalıntılarından Ebul Kasım'ın notlarında bahsettiği ve çini pişirimi de yapıldığı söylenen fırınlarla bir takım ortaklıklar barındırdığı sonucuna varılmıştır. Anadolu'da Ortaçağ'a ait olarak belgenen bu fırınlar gerek İznik gerekse Kütahya çini üretiminin ve fırınlarının alt yapılarını oluşturmuştur.

Oluş Arık (2007:22) Hasankeyf'te gerçekleştirdiği kazılarda bu durumu söyle açıklamaktadır;

> Anadolu'da Ortaçağ'a ait bir diğer önemli fırın kalıntıları ise Hasankeyf'te bulunmuştur. 2000 yılında ortaya çıkarılmaya başlanan bu atölye ve fırınlar İznik'teki seramik endüstrisine benzer bir yapılaşma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu seramik atölyelerinin olduğu bölgede çeşitli mekânlarla, sekiz fırın kalıntısı bulunmuştur. Bunlar içerisinde 3. fırın olarak adlandırılan kalıntı sağlam ateşliği üzerinde ızgara zemini ve pişirme bölümünün duvarlarıyla bütün bir fırının özelliklerini verecek şekilde günümüze kadar ulaşmıştır (Resim;1,2).

Resim 1. Hasankeyf'te bulunan fırın.

Resim 2. Hasankeyf'te bulunan fırın.

İlk Osmanlı seramiklerinin İznik'te kırmızı çamur ve beyaz astar kullanılarak yapıldığı gerçekleştirilen kazılardan anlaşılmaktadır. Bu konuda Oktay Aslanapa'nın "İznik Kazılarında Ele Geçen Keramikler ve Çini Fırınları", Mükerrem Paker'in " Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı" ve Faruk Şahin'in "Kütahya Çini Keramik Sanatı ve Tarihinin Yeni Buluntular Açısından Değerlendirilmesi" isimli çalışmaları ile Osmanlı dönemi birinci ve ikinci devir seramik ve çinilerle ilgili bilinmeyen birçok noktaya ışık tutmaktadır.

Oktay Aslanapa 1963 yılında yayınladığı "İznik Kazılarında Ele Geçen Keramikler ve Çini Fırınları" isimli makalesinde kazılarda ortaya çıkan fırınların dönemin seramik sanatı ile ilgili birçok ipucu verdiği vurgusunu yapmaktadır. Bu çalışmalar birinci devir Osmanlı seramiklerinde bugüne kadar bilinmeyen değişik tekniklerin de

kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Örneğin; İznik seramiklerinin ilk olarak mavi beyaz seramiklerle başladığı gerçeği yapılan kazılarda ortaya çıkan yeni kalıntılarla çürütülmüştür. Daha önce de belirttiğimiz gibi Kalehisar kazılarında ortaya çıkan fırın kalıntıları değerlendirildiğinde Selçuklu ustaların yapmış olduğu beyaz renkli astarla gerçekleştirilmiş hafif kabarık dekorlu, mavi, yeşil, koyu ve açık kahverengi olarak sırlanmış ürünlerin İznik'te de üretildiği anlaşılmaktadır. Selçuklu seramiklerinde ise kullanılan teknikler açısından Memlüklü etkileri görülmektedir. Bu da seramik sanatının kültürlerarası etkileşimi ve bağlantısı açısından önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İznik'te Osmanlı seramik sanatı ikinci devir kazılarında ise Milet işi olarak adlandırılan kırmızı çamurlu beyaz astarlı mavi beyaz dekorlu ürünler dikkat çekmektedir.

Aslanapa; Osmanlı ikinci dönem seramiklerini yine ortaya çıkan fırın kalıntıları üzerinden şöyle değerlendirmektedir;

Üç yıldan beri devam eden kazılarda seramiklerin yapıldığı eski fırınların araştırılmasında ortaya çıkan üç fırın önemli bilgileri gün yüzüne çıkartmıştır. Bu fırınlardan ikisi iki metre derinlik ve iki metre genişlikte silindirik birer kuyu şeklindedir. Üstten daire biçiminde bir insan girebilecek kadar açıklık bırakılmış olup yandan ısıtma yerleri mevcuttur. Üçüncü fırın dikdörtgen biçiminde 2.50 m., derinlik 1.80 m. x 1.50 m. genişlikte değişik bir yapıdadır. Her üç fırın da kırmızı kalın tuğladan örülmüştür. Fırınların böyle küçük ölçüde yapılmış olması küçük parçalı ürünlerin üretimine dikkat çekmektedir (Kürkman, 2005: 34).

Osmanlı Dönemi arşiv belgeleri ve 1963 yılından itibaren sürdürülen İznik Çini fırınları kazısında ele geçen veriler üretimin İznik'te 17. yüzyıl sonunda son bulduğunun kesin bir kanıtıdır (Bilgi vd,2018:21). İlk olarak 1967 yılında Oktay Aslanapa ve ekibi ile başlayan İznik kazıları günümüzde de hala sürmektedir. 2017 yılındaki çini fırınları kazılarında iki yeni fırın keşfedilmiştir (Resim 3-4). Uzmanlar, 14. ve 17. yüzyıllara ait olduğu tespit edilen fırınları ortaya çıkarabilmek için çalışma başlatmışlardır (URL 1).

Resim 3. İznik'te 14. ve 17. yüzyıla ait olduğu tespit edilen iki çini fırın buluntusu.

Resim 4. İznik'te 14. ve 17. yüzyıla ait olduğu düşünülen fırından çıkan çini parçalar.

Kazılarda elde edilen fırınların çevresinde bulunan çok sayıda seramik ve çini sırlı, sırsız ürünler yapılış tarihi, teknikleri ve üretim aşamaları gibi birçok önemli veriye ışık tutmaktadır (Resim 4). Ayrıca kazılarda fırın elemanları ve sırça ocaklarına da rastlanmıştır. Fırınların genel yapısı ise altta ateşlik bölümü, üzerinde çeşitli sayı ve büyüklüklerde delikleri olan ızgaralar ve en üstte kubbeli pişirim bölümünden ve duman çıkışını sağlayacak bir veya birkaç bacadan oluşmaktadır (Resim 3). Bu fırınların bazıları odun yakıtlı iken bazılarında gaz kullanılmaktadır.

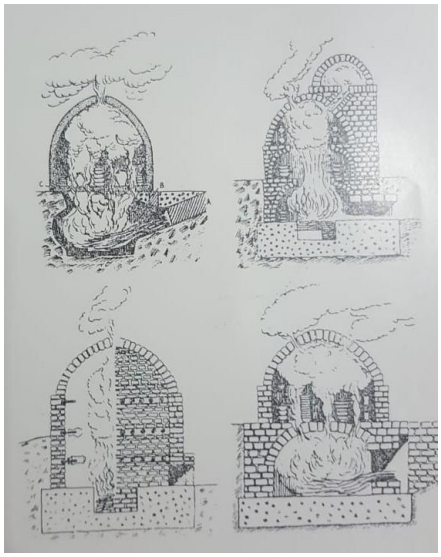

Resim 5. Örnek Fırın Çizimleri.

Kütahya Çiniciliğinde Kullanılan Geleneksel Odun Yakıtlı Fırınlar

Kütahya'da Friglerle başlayan seramik üretimi Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinde de aktif olarak sürmüştür.

İlk devir Osmanlı seramiklerinin ikinci önemli merkezi olarak bilinen Kütahya'da yapılan birçok kazıda çıkan buluntular da bu üretimlerin kanıtı niteliğindedir.

Garo Kürkman (2005:41) bu durumu;

Antik bir Roma kenti olan Aizanoi'de (Çavdarhisar) Prof. R. Naumann başkanlığında 1978-1979 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda basit bir seramik fırının bulunuşu bu konudaki düşüncelerimizi desteklemektedir

şeklinde açıklamaktadır.

Yukarıda belirtilen açıklama Kütahya'daki seramik kültürünün çinici geleneğinden daha eskilere dayandığının açık bir göstergesidir. Benzer üretimlerin Osmanlı döneminde de devam ettiği 16. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir belgeden de anlaşılmaktadır.

Garo Kürkman (2005:51);

Belgeye göre Kütahya'da vakıf kurmuş olan Mevlini Sinan Halife'nin vakıflarına gelir temin eden işyerleri arasında bir de kase fırını bulunuyordu. 937/1537 tarihli tahrir defterindeki kayıt şöyledir: la- rei fiunin-t kase f nefs-i Kitahya, bir kit'a, fi sene 180 (Resim 6).

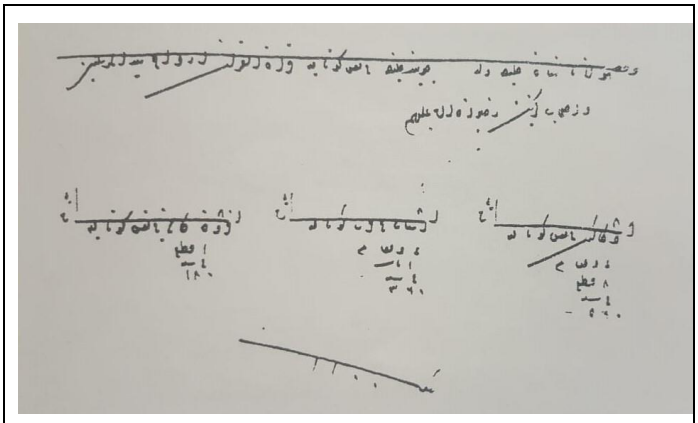

Resim 6. 937/1537 tarihli tahrir defterindeki kayıt.

Resim 6'daki belgeye göre Kütahya'daki Mevlânâ Sinan Halife'nin vakfına ait kase fırınından, yıllık 180 akçe kira geliri elde etmekte olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu fırın ile ilgili daha fazla bilgi maalesef mevcut değildir (Kürkman, 2005: 51).

Bulunan bu belgeler 16. yüzyılda da Kütahya'da çinicilik faliyetlerinin var olup olmadığı ile ilgili tartışmaları sonlandırmış ve çinicilik üretiminin yapıldığına vurgu yapmıştır. Tüm bu araştırmaları değerlendiren ve Kütahya kazılarında bizzat bulunan Faruk Şahin; ilk devir Osmanlı keramiklerinin ilk buluntu yerlerine göre literatürde Milet işi keramikler olarak tanımlaktadır. Bu grup çinilerin yapım merkezinin Milet olabileceği fikri Oktay Aslanapa'nın İznik'te yaptığı kazılar sırasında çıkan fırın içindeki seramik buluntuları ile birlikte değişmiştir. Muharrem Paker ise; yapılan kazılar ve harfiyat sırasında ele geçen parçaların ilk dönem Osmanlı seramiklerinin ikinci yapım yerinin Kütahya olduğunu savunmaktadır (Kürkman,2005,s: 39).

Bu durum kazıdan çıkan üç ayaklar, sırlı milet işi Kütahya çini parçaları ve sırsız yarı mamüllerle birlikte fırın elemanları, sırlı üç ayakların kazılarda bulunması ile ilk Kütahya işi çinilerinin Milet işi seramiklerle başladığını kanıtlamaktadır (Resim7-8).

Resim 7. Kazıdan çıkarılan üç ayaklar.

Resim 8. 14. ve 15. yy Seramik Kase Üzerine yapışmış üç ayak.

Kütahya çiniciliğinde kullanılan fırınlar geçmişten günümüze kadar değerlendirildiğinde yakıtlarına göre; odunlu, elektrikli ve gazlı olmak üzere üç tip fırın türünün kullanıldığı görülmektedir. Kütahya çini üretiminde odun yakıtlı fırınlar geçmişte daha çok kullanılırken, günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte elektrikli ve gazlı fırınların daha çok tercih edildiği görülmektedir.

> Odunlu fırın oluşumu günümüz fırınlarından farklılık göstermektedir. 16. yüzyıl Kütahya'sında Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer aldığı gibi, Kütahya'da 300 kadar çini atölyesi olmasına karşın bu atölyelerden günümüze ulaşanı neredeyse yok gibidir. Faruk Şahin'in belirtmiş olduğu gibi 1979, Kütahya PTT binası hafriyatında çıkan mamuller, Osmanlılar döneminde Kütahya çinilerinin pişirildiği, odunlu fırınların varlığına vurgu yapmaktadır. Bunun haricinde Kütahya'da kayda değer seramik fırınına rastlanmamıştır (Kızıl,2010 s:21).

Geleneksel Kütahya çini üretiminde, çini atölyesinde kullanılan odun yakıtlı fırınlar tek tiptir. Atölyelerde üretilen çinilerin boyutlarına göre bu fırınların ebatları değişiklik göstermektedir. Odun fırını yapımı meşakatli ve sabır isteyen bir süreçtir. Faruk Şahin "Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler" isimli çalışmasında çini fırınları ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşabileceğimiz nadir kaynaklar arasındadır.
Şahin çini fırınlarının yapımını şu şekilde anlatmaktadır;

> Odunlu fırın yapımında kullanılan malzeme ateş tuğlası, tuğla, taş, ateş tuğlası çamuru ve geren adı verilen bağlayıcı harç yerini tutan çamurdur. Fırın yapımından önce fırın sahasının hafriyati gerçekleştirilir. Hafriyat zemini düzeltilir. Kırma taş döşenerek sağlam zemin elde edilir. Bunun üzerine geren harcı ile ateş tuğlası döşenerek fırının zemini pekiştirilir. Zemin üzerinde ateşhanenin merkezi belirtilerek, çift sıra tuğla (Ateş tuğlası) ile silindirik ateşhane gövdesi örülür. Ateşhane gövdesinde iç yüzey ateş tuğlası ile örülür. Gövde örülür iken kemerli ateşhane açıklığı belirtilir. Ateş tuğlası ve tuğla ile ateşhane kubbesi çevrilerek, kubbe ortası 25-30 cm çapında açık bırakılır. Silindirik, kubbe ateşhane yapısı, dıştan geniş kare duvarlar yapısı aslında bağlanır. Aradaki boşluk geren harcı ile tuğla ve moloz taşla doldurulur. Ateşhane kubbesinin en üst seviyesine kadar bu işlem devam ettirilerek geren veya ateş tuğlası çamuru ile üst kısım düzeltilir. Ateşhane içine, ateşhane giriş kapısının sağ ve sol tarafındaki yarım dairelere sırça yalakları yapılır (Resim 9 /L).
>
> İkinci bölüme, ateşhane üstünde kubbe açıklığı merkez alınarak başlanır. Fırın ana gövdesi ise iç içe geçmiş iki silindirik duvardan ibarettir. Bu iki silindirik duvardan, içte olanına gömlek adı verilir. Dışta olan silindirik duvara, fırın ana kapısı (Asıl duvar) denir (Resim 9). Gömlek tek sıra tuğla ile, fırın ana kapı çift sıra tuğla ile örülür. Gömlek ile fırın ana kapısı arasındaki boşluk iki fişek deliği (Resim 9/İ) başlayarak piramit duvarla dolgulanmıştır. Piramit duvarlar gömleği fırın ana duvarına bağlar hem de bacadan düşebileceklerini, belki de fişek deliklerine ulaşmasını fırının temizlenmesine imkân tanır. Fırın gövdesi üzerinde, ateşhane açıklığı düşeyinde bir piramit kapısı ortalayacak şekilde kemerli açıklık bırakılır. Bu açıklık daha sonra tek amaç tuğla ile örülerek, üzerinde çeşni deliği bırakılır. Silindirik fırın ana kapısı ile silindirik gömlek kapağı belirlenen yükseklikten sonra birleştirilerek, fişeklerin deliklerinin baca ile bağlantısı sağlanır. Daha sonra ise fırın kubbesinin örülmesine geçilir. Kubbe ortası 80-90 cm kadar açık bırakılır. Ateşhane çevre kapısı ile fırın ana kapısı arası dolgulanarak, kubbe açıklığına kadar çevre kapısı yükseltilir. Fırın üzeri kubbe açıklığı görünecek şekilde, taş tuğla ve gerenle doldurulur. Fırın ateşhane duvarları, ateş tuğlası çamuru ile gömlek duvarı (Fırın içi) samanlı geren ile ince tabaka halinde sıvanır. Fırın bir iki ay süre ile kurumaya bırakılır. Fırın içine kırmızı hamurundan yapılmış raflar, aynı hamurdan tornada yapılmış raf ayakları üzerine yerleştirilerek sıkıştırılır, ba- lanır. İkinci raf sıra gibi yerleştirilir. Raf sıraları bu düzenleme ile fırın kubbesinin başladığı noktaya kadar yükseltilir. Raf araları, alt sıradaki raflar arasında oldukça yüksektir (40 cm.). Bu araya şişelik adı verilmiştir. Yukarı doğru raflar arasındaki yükseklik azalarak 20 cm. devam eder. Fırın içine raflar yerleştirildikten sonra çini ve seramikler konulmaksızın beş,altı varsayılan ateşlenir. Böylelikle fırın inşaası sırasında kullanılan malzeme ve harcın yapımında su buharı olur edilmiş. Fırın tamamen kurutulduktan sonra, sırlı çini ve seramiklerin fırınlanması gerçekleştirilebilir (t.y, s:148-149).

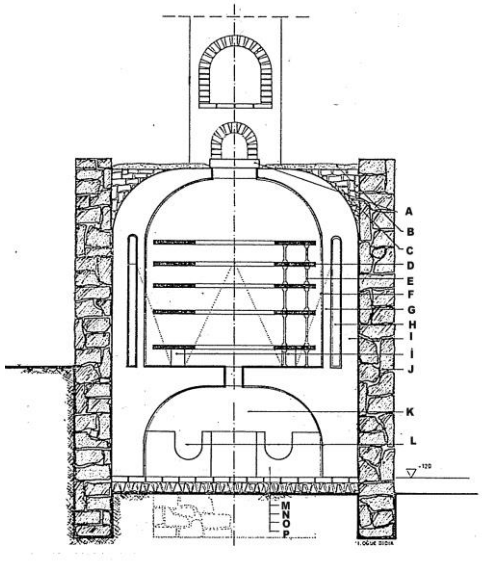

A: Fırın Kapağı Taşı.
B: Sıkıştırılmış Toprak.
C: Kerpiç Örgü Dolgu.
D: Toprak Raf.
E: Raf Ayağı.
F: Samanlı Toprak.
G: İç Gömlek Yarım Tuğla Örgü 3 cm.
H: Boşluk 10 cm.
I: Fırın Ana Duvarı Bütün Tuğla 19 cm.
İ: Fişek Delikleri.
J: Taş Duvar.
K: Ateşhane.
L: Frit Yalakları.
M: Ateş Tuğlası Yalak.
N: Ateş Tuğlası.
O: Blokaj.
P: Toprak.

Resim 9. Kütahya Çini Fırını Çizimi

Reçineli odunların pişirim süresince çok duman çıkartmaları ve sırlı ürünlere zarar vermeleri sebebi ile odun yakıtlı geleneksel Kütahya çini fırınlarında reçinesiz çam odunu tercih edilmektedir. Pişirimler fırının büyüklüğü,

kullanılan odunun kalorisi, fırının boşluk doluluk oranına bağlı olarak yaklaşık 12-13 saat sürmektedir. Geleneksel fırınlarda termokupl bulunmamaktadır. Bu sebeple bisküvi ya da sırlı pişirim, gözetleme deliğinden kontrol edildikten sonra uygun sıcaklığa gelindiği düşünülünce sonlandırılmaktadır. Soğuma süresi yine yukarıda belirtilen paremetrelere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Soğuma sürecinde fırının üst ve ateşlik kısmındaki kapaklar kapatılmaktadır (Resim10-11). Fırın yavaş bir soğuma rejimi izlemesi için özellikle kış mevsimlerinde fırının üst kısmındaki büyük kapağa kalın saçtan yapılmış sürgü konulmaktadır. Böylece fırının yavaş soğuması ve ürünlerde çatlak oluşmaması sağlanmaktadır. Atölyeye açılan büyük fırın kapağı kış aylarında atölyenin ısınması içinde faydalı olmaktadır (Resim10-11).

Resim 10. Evliya Çelebi Çini Fabrikası Kütahya Çini Fırını Üst Kapak

Resim 11. Evliya Çelebi Kütahya Çini Fırını Kapak İçeriden Görünümü

Odun yakıtlı Kütahya çini fırınlarının önemli bir özelliği de ateşlik kısmının iki tarafında bulunan frit yalaklarıdır (Resim 9/ L). Frit, geleneksel odunlu fırınların ateşliğinde bulunan yalaklara konularak elde edilmektedir. Fırın içi atmosferi yaklaşık 12-13 saatte 950 ˚C dereceye geldiğinde ateşlik kısmı 1250 ˚C dereceye ulaşmaktadır. Bu durum frit yalaklarında bulunan fritlerin rahatça erimesine imkan sağlamaktadır. Fırının soğumasının ardından yalaktan çıkartılan frit, kırılıp değirmenlerde öğütülerek kullanılmaktadır (Resim 12-13).

Resim 12. Yalaktan çıkmış frit örneği.

Resim 13. Öğütülmüş frit.

Resim 14. Ateşlik kısmı

Resim 15. Fırın İçi Raf ve Raf Ayakları.

Yapılan araştırmalar sonucunda Kütahya'da günümüzde geleneksel yapıda sınırlı sayıda fırının mevcut olduğu görülmüştür. Bu fırınlar; Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokulu, Kütahya Mesleki Teknik Anadolu Lisesi, Evliya Çelebi Çini, Ertan Çini ve Ertuğrul Çini Fabrikası'nda yer almaktadır.

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokul ve Kütahya Mesleki Teknik Anadolu Lisesi'nde eğitim amaçlı kullanılan fırınlar da son yıllarda çok sık kullanılmamaktadır.

Ahmet Asalı ile yapılan görüşmede Evliya Çelebi Çini fabrikasında 1970 yıllında inşa edilen silindir yapıda (R: 3 m. H:4 m.) dört adet odun yakıtlı fırının bulunduğu öğrenilmiştir (Resim 16). Bu fırınlardan bir tanesi 1998 yılında yapılan değişimlerle gazlı fırına dönüştürülmüştür. Fırının yenilenme sürecince fırının içine elyaf döşenerek ısı yalıtımı sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer üç adet fırın geleneksel yapılarını korumaktadır. Ancak odun yakıtlı fırınların meşakkatli pişirim süreçleri sebebi ile Ahmet Asalı bu fırınların artık kullanılmadığını belirtmiştir. Atölyede bulunan bir adet geleneksel özellikleri kısmen taşıyan gazlı fırında ise üretimler hala devam etmektedir.

Ertuğrul Çini Fabrikası'nda ise 1980 yılında inşa edilen iki adet odun yakıtlı fırın bulunmaktadır (Resim 18). Fırınlar geleneksel yapılarını korumaktadır. Ancak 1993 yılından sonra şehrin büyümesi ve yerleşim alanlarının fabrikanın etrafında yoğunlaşması sebebi ile artık odun yakıtlı fırınlar kullanılmamaktadır. Fabrika, üretimlerini elektrikli fırınlarda devam ettirmektedir (Mersin, 2020).

İsmail Ertan (Ertan Çini) ile yapılan görüşmede ise atölyesinde bulunan 1980 yapımı odun yakıtlı fırın incelenmiştir. İsmail Ertan da yine yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden ötürü artık odun yakıtlı çini fırınını kullanmamaktadır. Üretimler elektrikli fırında devam etmektedir (Resim 17) (Ertan, 2020).

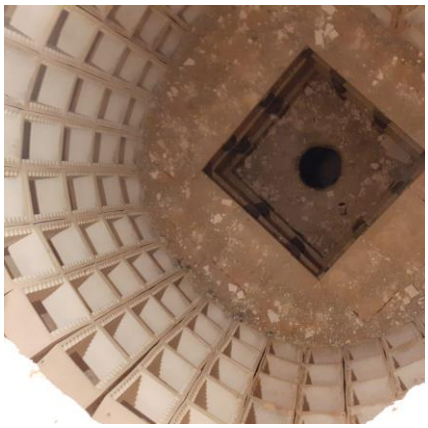

Resim 16. Evliya Çelebi Çini Fabrikası

Resim 17. Ertan Çini Atölyesi

Resim 18. Ertuğrul Çini Fabrikası

SONUÇ

Anadolu'da başlayan seramik geleneği çok köklü bir geçmişe sahiptir. Kazılarda ortaya çıkan buluntular da bu geleneği kanıtlar niteliktedir. Kütahya'da Frigler döneminde başlayan seramik üretimi Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinde de süregelmiştir. Kütahya, Osmanlı döneminde de benzer şekilde önemli bir merkez olarak üretime devam etmiştir. Yapılan araştırmada seramik merkezlerindeki arkeolojik kazılarda bulunan geleneksel fırınların söz konusu bölgede yapılan seramik üretimine dair çok önemli verileri barındırdığı sonucuna varılmıştır. Örneğin; Konya civarındaki kazılarda ortaya çıkan fırın ve seramik kalıntılarından, Selçuklu döneminde kullanılan sırlı üretim teknikleri ve çini üretimi ile ilgili çok önemli verilere ulaşılmıştır. Ayrıca Ebul Kasım'ın notlarından anlaşılan 12-13. yüzyılda İran'da yer alan lüster ve seramik üretimi yapılan fırınlarda İznik ve Kütahya çini fırınları ile benzerliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Ebul Kasım'ın notlarında yer alan İran'da kullanılan fırınlardaki frit yalaklarının geleneksel Kütahya çini üretimlerinde kullanılan odun yakıtlı fırınlarda da mevcut olduğu, fritlerin hazırlanması aşamasında da benzer geleneksel yöntemlerin kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Özetle bahsetmek gerekirse Ortaçağ'da Anadolu'da kullanılan bu fırınların nesilden nesile aktarılarak gerek İznik, gerekse Kütahya çini üretiminin ve fırınlarının alt yapılarını oluşturdukları düşünülmektedir. Geçmişten günümüze geleneksel kütahya çinisi odun yakıtlı fırınlar değerlendirildiğinde; Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde 16. yüzyılda, Kütahya'da 300 kadar çini atölyesinin varlığına dikkat çekilmekte ve her bir atölyede ortalama birer adet geleneksel odun yakıtlı fırının bulunduğu gerçeğine vurgu yapmaktadır. Ancak bu fırınlardan günümüze ulaşanı malesef bulunmamaktadır. Kütahya Fotoğrafçılar Çiniciler ve El Sanatları Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın 2020 yılı kayıtları göre odaya kayıtlı 241 adet çini imalatçısı, 300 adet hediyelik eşya satıcısı olmak üzere yaklaşık 541 adet çini üreticisi mevcut olduğu görülmektedir. Bunun dışında resmi olmayan verilere göre ise yaklaşık 200 kadar kayıtlı olmayan çinicinin varlığı öngörülmektedir. Buna karşın geleneksel üretimin önemli bir parçası olan odun yakıtlı çini fırın sayısının sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu fırınlar; Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokul, Kütahya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Evliya Çelebi Çini, Ertan Çini ve Ertuğrul Çini Fabrikası'nda yer almaktadır. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokulu ve Kütahya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde bulunan odun yakıtlı fırınlar da son yıllarda kullanılmamaktadır. Yılın belirli zamanlarında pişirimlerin ve eğitimlerin yapılması, öğrencilerin kentin önemli bir seramik merkezi olması hususunu idrak etmeleri ve Kütahya'nın eşsiz mirası olan çini kültürünün sürdürülmesine katkı sağlanması açısından önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliya Çelebi Çini Fabrikası'nda yer alan fırın ise artık odun değil, gaz yakıtlı olarak çalışmaktadır. Ayrıca yapılan son onarımlarda ısı yalıtımı için elyaf kullanıldığı saptanmıştır. Ertuğrul Çini Fabrikası'nda ise gelenekselliğini koruyan odun yakıtlı fırınlar fabrikanın yerleşim yerlerine olan yakınlıklarından dolayı, 1993 yılından sonra yerlerini elektrikli fırınlara

bıraktığı gözlemlenmiştir. Gelişen teknoloji, ekonomik zorlukların çözümlenememesi ve kentleşme, küçük atölyelerin geleneksel üretimlerinin olumsuz şekilde etkilenmesine sebep olmuştur. Boşaltılan, kapatılan küçük atölyeler, kentsel dönüşeme uğrayarak atölyelerin içlerinde bulunan geleneksel çini fırınlarının da yok olmasına sebep olmuş ve bu durum geleneksel odun yakıtlı çini fırınlarının da Kütahya çini üretiminde kaybolmaya yüz tutmuş değerler arasına girmesine sebep olmuştur.

Kaynaklar

Allan, J.W. Abul Quasım's Treatise on Ceramics', Iran, s.111-120, 1973.

Arık Rüçhan ve Arık Oluş. Anadolu Toprağı Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. İstanbul: Kale Grubu, 2007.

Asalı, Ahmet. Evliya Çelebi Çini Fabrikası, kişisel görüşme, Kasım, 2020.

Asalı, Ahmet. Evliya Çelebi Çini, kişisel görüşme, Kasım, 2020.

Aslanapa, Oktay. Keramiköfen Und Figürliche Keramik Aus Kalehisar", Anatolica, s. 135-142 S:I, Leiden, 1967.

Avşar Mezahir ve Avşar Lale. Çini Sanati Ve Terminolojisi Üzerine. Kalemişi Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2001.

Bilgi, Hülya ve Vermeersch, İdil Zambak. Kütahya. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2018.

Bilgi, Hülya. Kütahya Çini ve Seramikleri. İstanbul: Pera Müzesi, 2006.

Çini, Rıfat. Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği, İstanbul: Celcus, 2002.

Çini, Rıfat. Türk Çiniciliğinde Kütahya, İstanbul: Uycan, 1991.

Ertan, İsmail. Ertan Çini, kişisel görüşme, Kasım, 2020.

Kızıl, Mustafa. Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çinisinde Görülen Uygulama Teknikleri Ve Yenilikler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Afyon. 2010.

Kürkman, Garo.Toprak, Ateş, Sır Kütahya Çini ve Seramikleri. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, 2005.

Mersin, Mustafa. Ertuğrul Çini, kişisel görüşme, Kasım, 2020.

Öney, Gönül. Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, İstanbul:Türkiye İş bankası, 1992.

Öney, Gönül. Türk Çini Sanat, İstanbul: Yapı Kredi, 1976.

Şahin, Faruk. Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1988.

Şahin, Faruk. Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler, İstanbul, (t.y).

Tuna, Turgut. Ebul Kasım Çini Defteri'nin Teknolojik Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Anasanat Dalı, İstanbul. 2002.

Yüksel, İsmet. Gününüz Beğenisi ve Kitsch. Gaziantep: 1. Uluslararası Moda Sanat ve Tasarım Kongresi, 2017.

(URL 1) https://www.cnnturk.com/turkiye/iznikteki-kazilarda-cini-firinlar-bulundu. Erişim tarihi: 2 Kasım 2020.

(URL 2) www.tdk.gov.tr., Erişim tarihi: 2 Kasım 2020.

Resim Kaynakları

Resim 1. Hasankeyf'de bulunan fırın. Rüçhan Arık ve Oluş Arık. Anadolu Toprağı Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. s: 22.

Resim 2. Hasankeyf'de bulunan fırın. Rüçhan Arık ve Oluş Arık. Anadolu Toprağı Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. s: 22.

Resim 3. URL 3 İznik'te 14. ve 17. yüzyıllara ait olduğu tespit edilen iki çini fırın buluntusu. https://www.cnnturk.com/turkiye/iznikteki-kazilarda-cini-firinlar-bulundu. Erişim tarihi: 2 Kasım 2020.

Resim 4. URL 4 İznik'te 14. ve 17. yüzyıllara ait olduğu düşünülen fırından çıkan çini parçalar https://www.cnnturk.com/turkiye/iznikteki-kazilarda-cini-firinlar-bulundu. Erişim tarihi: 2 Kasım 2020.

Resim 5. Örnek Fırın Çizimleri. Rüçhan Arık ve Oluş Arık. Anadolu Toprağı Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. s: 23.

Resim 6. 937/1537 tarihli tahrir defterindeki kayıt. Kürkman, Garo.Toprak, Ateş, Sır Kütahya Çini ve Seramikleri. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, 2005. s.51.

Resim 7. Kazıdan çıkarılan üç ayaklar. Kürkman, Garo.Toprak, Ateş, Sır Kütahya Çini ve Seramikleri. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, 2005. s. 40.

Resim 8. 14. ve 15. yüzyıl Seramik Kase Üzerine yapışmış üç ayak. Kürkman, Garo.Toprak, Ateş, Sır Kütahya Çini ve Seramikleri. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, 2005. s. 40.

Resim 9. Kütahya Çini Fırını Çizimi. Şahin, Faruk. Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler, İstanbul, s.154.

Resim 10. Evliya Çelebi Çini Fabrikası Kütahya Çini Fırını Üst Kapak . Yazarın arşivi.

Resim 11. Evliya Çelebi Kütahya Çini Fırını Kapak İçten Görünümü. Yazarın arşivi.

Resim 12. Yalaktan çıkmış frit örneği. Yazarın arşivi.

Resim 13. Frit öğütülmüş hali. Yazarın arşivi.

Resim 14. Ateşlik bölümü. Yazarın arşivi.

Resim 15. Fırın İçi Raf ve Raf Ayakları. Yazarın arşivi.

Resim 16. Evliya Çelebi Çini Fabrikası . Yazarın arşivi.

Resim 17. Ertan Çini Atölyesi . Yazarın arşivi.

Resim 18. Ertuğrul Çini Fabriskası. Yazarın arşivi.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

TRADITIONAL WOOD KILN IN KÜTAHYA TILE PRODUCTION FROM PAST TO TODAY

Oya Aşan Yüksel

Abstract

Kütahya, which has a strong ceramic tradition, emerges as an important center both historically and economically. It is distinguished from other productions with its remarkable original production of traditional Kütahya tiles, starting from the 14 th century until today. The historical and touristic use of tile art to create an economic resource for a city and a important livelihood for its people is almost identical with Kütahya. Kütahya tile production is based entirely on handicraft. This situation causes this art to be remembered as a very important value both socially, culturally and economically with a unique style with both domestic and foreign connections. Making traditional Kütahya tile pattern and form designs and production in accordance with tradition will ensure that products that can represent Kütahya tiles correctly. In this study, it is aimed to make a detailed research on wood-fired furnaces used in tile firing, which has sunk into oblivion in Kütahya tiles, and to unearth the forgotten values of wood-fired furnaces used in traditional tile production from the past to the present, and to create a technically comprehensive resource. In addition, it is aimed to examine the place and importance of wood-fired furnaces used in traditional Kütahya tile production, as well as the effect of their changes and lost values on Kütahya tiles.

Keywords: Kütahya tile, traditional tile production methods, traditional wood fired tile kilns